

Едем

Станіслав Лем

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Дмитро Андрухів

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

1

У розрахунки вкралася помилка. Замість того, щоб пройти над атмосферою, вони зіткнулися з нею. Корабель входив у повітря з ревом, від якого лопалися барабанні перетинки. Розпростерті на нейлонових сітках люди відчували, як стиснулися амортизатори, передні екрани спалахнули полум'ям і згасли, подушка розпечених газів, що натискала на ніс корабля, затулила зовнішні об'єктиви, гальмування почалося надто пізно й виявилось неефективним. Рубку виповнив чад од паленої гуми, під пресом перевантаження люди сліпли й глухли, це був кінець, однак навіть про нього жоден з них не міг подумати — не вистачало сили, щоб підняти грудну клітку, втягнути повітря, — це робили за них кисневі пульсатори, котрі ще працювали, нагнітаючи повітря в їхні груди, наче в полопані балони.

Нараз гуркіт ущух. Спалахнули аварійні вогні, по шість із кожного боку, люди заворушилися, над потрощеним і сплющеним у гармошку пультом двигуна горів червоний сигнал тривоги, клапті ізоляції, скалки плексигласу зі шелестом совалися по підлозі, рев припинився, все поглинув глухий, дедалі наростаючий свист.

— Що це?.. — прохрипів Лікар, випльовуючи гумовий мундштук.

— Лежати! — застеріг його Координатор, який стежив за останнім уцілілим екраном.

Ракета перекинулася, немовби в неї вдарив таран, нейлонові сітки, які оббивали людей, завібрували, наче струни, усе на мить застигло, ніби на гойдалці, що сягнула найвищої точки, відтак пролунав оглушливий гуркіт.

М'язи, які напружилися в очікуванні останнього удару, раптом обм'якли. Ракета, стоячи на вертикальному стовпі випускного вогню, повільно опускалася, сопла гуркотіли заспокійливо; це тривало кілька хвилин, потім перегородки затремтіли. Вібрація

ставала дедалі сильнішою — мабуть, розхиталася підшипникова підвіска турбін. Люди презирнулися, проте ніхто не сказав ні слова. Вони знали, що все залежить від того, чи витримають ротори.

Уся рубка раптом задрижала, немовби ззовні в неї з навіженою швидкістю бив сталевий молот. Товста випукла лінза останнього екрана миттю вкрилася густою павутиною тріщин, його фосфоричний диск згас, і при тьмяному світлі аварійних ламп знизу люди бачили на похилих стінах власні збільшені тіні; гуркіт перейшов у протяжний рик, під ними щось тріщало, ламалося, шматувалося з металевим скреготом; корпус, струшуваний страхітливими поштовхами, падав, падав, осліплений, мертвий; люди позіщулювалися, затамували віддих, цілковита пітьма, хаос... Нараз їхні тіла якась сила випростала на всю довжину нейлонових тросів, проте люди не долетіли до розбитих панелей, об які були б покалічилися, а повисли навскоси, повільно розгойдуючись, наче важкі маятники...

Ракета перекинулася важко, мов велетенська гора; цього разу гуркіт був далекий і тупий, брили викинутого ґрунту слабо застукотіли об зовнішню обшивку і зсунулися додолу.

Усе завмерло. Внизу сичали труби, щось жажливо булькало, швидко стікала вода, і шум цей був змішаний з пронизливим сичанням, яке повторювалося через рівні інтервали, немовби на розпечене залізо капала якась рідина.

— Живі, — сказав Хімік у цілковитій темряві.

Він не бачив нічого, висячи в нейлоновій сітці, наче в мішку, підвішеному за чотири ріжки на тросах. Це означало, що ракета лягла на бік. Якби вона стояла, сітка висіла б горизонтально. Щось клацнуло. Спалахнув блідий бензиновий племінчик старої Лікаревої запальнички.

— Екіпаж? — запитав Координатор.

Один із тросів його гамака лопнув, і Координатор повільно, безпорадно розгойдувався; просунувши руку у вічко нейлонової сітки, він марно силкувався схопитися за що-небудь, що виступало зі стінки.

— Перший, — сказав Інженер.

— Другий, — відгукнувся Фізик.

— Третій, — подав голос Хімік.

— Четвертий, — озвався Кібернетик, тримаючись за лоба.

— П'ятий, — закінчив Лікар.

— Усі. Поздоровляю, — голос Координатора був спокійний. — Автомати?

Йому відповіла тиша.

— Автомати!!

Мовчання. Запальничка почала пекти Лікаря в пальці. Він загасив її. Знову все огорнула темрява.

— Я завжди казав, що ми зроблені з кращого матеріалу, — озвався в сутінках Лікар.

— У кого з вас є ніж?

— У мене. Хочеш перерізати троси?

— Якщо можеш вибратися без цього, то ще краще. Я не можу.

— Спробую.

Почулися якесь вовтузіння, прискорене дихання, щось грюкнуло, заскреготіло скло.

— Я на підлозі. Тобто на стіні, — повідомив Хімік. Голос його долинув звідкись ізнизу. — Лікарю, присвіти на хвилинку, я вам допоможу.

— Тільки поквапся, бо закінчується бензин.

Знову спалахнула запальничка. Хімік вовтузився біля гамака Координатора — міг досягти тільки до його ніг. Нарешті зумів трохи розсунути бічну «блискавку», і Координатор важко впав на ноги. Удвох їм працювалося швидше. Незабаром усі вже стояли на

похилений, оббитий напівеластичною масою стінці рубки.

— З чого почнемо? — запитав Лікар.

Він стягнув краї рани на лобі в Кібернетика й наклав на неї пластир, який знайшов у себе в кишені. Лікар постійно носив при собі різні непотрібні речі.

— З констатації факту, чи нам вдасться вийти звідси, — відповів Координатор. — Насамперед нам потрібне світло. Ну, що там у вас? Уже? Лікарю, присвіти мені сюди, може, в клемах панелі є струм, хоча б у ланцюзі сигналізації тривоги.

Цього разу запальничка викресала лише іскру. Лікар без успіху крутив коліщатко, але тільки стер шкіру собі на пальці, освітлюючи уламки потрощеної панелі, в якій копирсалися навколішках Координатор й Інженер.

— Є? — спитав Хімік, який стояв позад них, бо йому вже не вистачило місця.

— Поки що глухо. Ні в кого нема сірників?

— Останній раз я бачив сірники три роки тому. В музеї, — невиразно промимрив Інженер, намагаючись зубами здерти ізоляцію з кінця проводу.

Нараз маленька голуба іскра освітила складені, мов скойки черепашки, долоні Координатора.

— Є, — повідомив він. — Тепер яку-небудь лампочку.

Хтось знайшов у сигналізаторі тривоги над боковою панеллю непошкоджену лампочку. Сліпучий електричний вогник освітив рубку, схожу на частину труби тунелю з конусними стінами, що похило підіймається. Високо над ними, в тому, що було тепер стелею, виднілися зачинені двері.

— Більш як сім метрів, — меланхолійно зауважив Хімік. — Як ми туди дістанемося?

— Якось у цирку я бачив живу колону — п'ятеро чоловіків один на одному, — озвався Лікар.

— Для нас це надто складно. Ми дістанемося туди по підлозі, — відповів Координатор.

Він узяв у Хіміка ножа й почав робити широкі надрізи в губчастому покритті підлоги.

— Східці?

— Атож.

— А чому це не чути нашого Кібернетика? — раптом здивувався Інженер. Умостившись на уламках потрощеного розподільного пульта, він прикладав вольтметр до виведених назовні кабелів.

— Він овдовів, — усміхнувшись, відповів Лікар. — Бо що таке Кібернетик без автоматів?

— Вони в мене ще запрацюють, — кинув Кібернетик, зазираючи в отвори вибитих екранів.

Електричний вогник поступово жовтів, робився дедалі слабшим та блідішим.

— Акумулятори теж? — буркнув Фізик.

Інженер підвівся:

— Схоже, що так.

Через чверть години в глиб корабля, а точніше, вгору, вирушила експедиція з шістьох осіб. Спершу вони дісталися в коридор, а звідти — до окремих приміщень. У Лікаревій каюті знайшли кишеньковий електроліхтарик. Лікар полюбляв возити безліч зайвих речей. Ліхтарика забрали із собою. Усе довкола було поруйноване і потрощене. Меблі, прикріплені до підлоги, вціліли, але з приладів, інструментів, допоміжних засобів пересування, харчових запасів утворилася справжня каша, що сягала людям вище колін.

— А тепер спробуємо вийти, — сказав Координатор, коли вони знову опинилися в коридорі.

— А скафандри?

— Вони в напірній камері. Сподіваюся, з ними нічого не сталося. А втім, вони нам і непотрібні: на Едемі цілком стерпна атмосфера.

— А хіба тут узагалі хтось колись був?

— Так, десять чи одинадцять років тому космічний зонд пошукового патруля, коли загинув Альтаїр зі своїм кораблем. Пригадуєте?

— Але з людей ніхто?

— Ні, ніхто.

Внутрішній люк шлюзу похило нависав над їхніми головами. Дивне перше враження, спричинене тим, що в знайомих приміщеннях усе набуло абсолютно нового вигляду — стіни стали тепер підлогами, а стелі — стінами, — поволі минало.

— Тут нам і справді не обійтися без живої драбини, — заявив Координатор, ретельно освітивши люк Лікаревим ліхтариком.

Пляма світла оббігла довкола люка. Той герметично прилягав до шлюзу.

— Виглядає непогано, — сказав Кібернетик, який стояв, задержавши голову.

— Атож, — погодився з ним Інженер.

Він подумав, що страхітлива сила, яка стиснула стрингери так, що тріснув умонтований між ними головний розподільний пульт, могла заклинити також люк, однак уголос цю думку не висловив. Координатор скосив оком на Кібернетика і вже хотів попросити, щоб той нагнувся й став під стіною, але раптом згадав про покручений брухт, який вони побачили у відсіку автоматів, і звернувся до Хіміка:

— Розстав ноги якомога ширше, руки — на коліна, так тобі буде зручніше.

— Я завжди мріяв виступати в цирку. Все життя! — запевнив його Хімік і нахилився.

Координатор став ногами йому на плечі, випростався і, притискаючись до стіни, кінчиками пальців дотягнувся до потовщеного на кінці нікельованого важеля.

Спершу потягнув, потім смикнув і нарешті повис на ньому. Важіль подався з хруском, немовби замковий механізм був набитий дрібним склом, зробив чверть оберта й зупинився.

— А ти тягнеш його в той бік, що треба? — запитав Лікар, який світив знизу ліхтариком. — Адже ракета лежить.

— Я це врахував.

— А сильніше вже не можеш?

Координатор не відповів. Він висів біля стіни, вхопившись однією рукою за важіль. Потім спробував поволі підтягти другу руку. Зробити це було не так легко, але зрештою вдалося. Висячи тепер, мов на трапеції, він підібгав ноги, щоб не вдарити ними Хіміка, який зіщулювся під ним, і кілька разів шарпнув за важіль, підтягуючись на руках і падаючи усією вагою тіла; коли він з розгону вдарився торсом об стіну, всередині у нього аж кавкнуло.

За третім чи четвертим разом важіль трохи подався. Треба було зрушити його ще сантиметрів на п'ять. Координатор натужив усі сили й ще раз рвонувся вниз.

Важіль з пекельним скреготом ударився об стопор. Внутрішня засувка відсунулася.

— Пішло як по маслу! — зрадів Фізик.

Інженер мовчав. Він думав про своє. Відчинити кришку люка виявилось набагато складніше. Інженер спробував зрушити її з місця, натискаючи на ручку гідравлічного пристрою, хоча знав, що з цього нічого не вийде. Труби в багатьох місцях полопалися, і вся рідина витекла. Ручка ручного приводу засяяла над ними, мов ореол, коли Лікар спрямував ліхтарик угору. Як на їхні гімнастичні можливості, це було надто високо — понад чотири метри.

Тоді вони почали зносити з усіх приміщень поламані прилади, подушки, книжки — особливо стала в нагоді бібліотека, насамперед атласи зоряного неба, великі й товстенні.

З них, наче з цегли, будували піраміду. За якусь годину вона сягла вже двометрової висоти. Хтось ненароком зачепив піраміду, і вона частково обвалилася; після цього всі працювали вже систематичніше — під керівництвом Інженера.

— Фізична праця — це просто мука! — важко дихаючи, бурчав Лікар.

Ліхтарик стирчав у щілині кондиціонера й освітлював їм шлях, коли вони бігли до бібліотеки й поверталися звідти з оберемками книг.

— Раніше я навіть гадки не мав, що в таких примітивних умовах можна подорожувати до зірок, — сопів Лікар, але йому ніхто нічого не відповів.

Нарешті Координатор, якого підтримували товариші, обережно виліз на споруджену піраміду й дотягнувся пальцями до ручки ручного приводу.

— Мало, — сказав він. — Не вистачає п'яти сантиметрів. Підскочити не можу, бо все завалиться.

— Я саме тримаю «Теорію швидкісних польотів», — сказав Лікар, зважуючи на долоні товстений том. — Думаю, він буде якраз.

Координатор схопився за ручку. Йому присвічували ліхтариком. Його тінь металася по білій поверхні пластику, яким було вистелено те, що тепер обернулося на стелю. Зненацька піраміда з книжок захиталася.

— Обережно! — крикнув Фізик.

— Я не маю на що обпертися, — видихнув Координатор. — Тримайте там, до дідька!! — крикнув він.

Ручка вирвалася йому з рук, він якусь секунду балансував нагорі й нарешті відновив рівновагу. Ніхто з товаришів уже не дивився вгору — взявшись за руки, вони з усіх боків підпирали тремтливую споруду з книжок, щоб вона не розсипалася.

— Тільки не лайся, бо як почнемо, то вже не зупинимося, — застеріг знизу Лікар.

Координатор знову схопився за ручку. Несподівано розлігся протяжний скрегіт, потім з глухим шумом під ногами в нього розсунулися томи. Координатор повис над ними в повітрі, однак ручка, за яку він ухопився, зробила повний оберт.

— І так далі, ще одинадцять разів, — сказав він, зістрибнувши на безладно розсипані книжки.

Через дві години люк було таки переможено. Коли він почав відчинятися, всі радісно загукали.

Відчинившись, кришка повисла на рівні половини висоти коридору й утворила щось схоже на горизонтальний поміст, по якому без особливих зусиль можна було увійти до шлюзу.

Скафандри в пласкій стінній шафі виявилися непошкодженими. Шафа тепер лежала горизонтально, і люди ступали по її дверцятах.

— Виходимо всі, чи як? — запитав Хімік.

— Спершу спробуємо відчинити зовнішній люк...

Люк був затиснутий так щільно, що, здавалося, становив одне ціле з корпусом ракети. Важелі не піддавалися, хоча на них натискали всі шестеро, плечем до плеча. Тоді спробували розхитати гвинти, смикаючи їх то в той, то в інший бік; однак гвинти навіть не поворухнулися.

— Виявляється, долетіти — це ще не все, іноді найскладніше — вийти, — підсумував Лікар.

— А я й не знав, що ти в нас гуморист, — буркнув крізь зуби Інженер.

Піт заливав йому очі.

Усі повсідалися на дверцятах стінної шафи.

— Я голодний, — признався Кібернетик, порушивши загальну мовчанку.

— Значить, треба щось з'їсти, — сказав Фізик і зголосився піти на склад.

— Краще на кухню. В холодильнику щось, може...

— Сам я там нічого не вдію, бо, щоб дістатися до харчів, треба перекидати з півтонни різного мотлоху. Хто піде зі мною?

Лікар відгукнувся першим. Хімік підвівся, мить повагався. Коли їхні голови зникли за краєм відкинutoї кришки люка й останній відблиск ліхтарика, який вони взяли із собою, погас, Координатор сказав приглушеним голосом:

— Я не хотів говорити цього при них. Ви більш-менш орієнтуєтесь в ситуації?

— Так, — відповів Інженер у чорний морок перед собою і, торкнувшись випростаною рукою Координаторової ноги, не відсмикнув пальців. Він відчував потребу в цьому дотику.

— Ти вважаєш, що нам не вдасться розрізати кришку?

— Чим? — запитав Інженер.

— Пальником, електричним або газовим. У нас є автоген і...

— Скажи правду: ти чув коли-небудь про автоген, що може розрізати чверть метра кераміту?

Вони хвилину помовчали. З глибини корабля, наче із залізного склепу, долинав глухий гомін.

— Ну то що? Що?! — нервово запитав Кібернетик.

Координатор й Інженер почули, як хруснули його кісточки. Кібернетик підвівся.

— Сідай, — м'яко, але рішуче наказав йому Координатор.

— Ви гадаєте, що... кришка сплавилася з корпусом?

— Не обов'язково, — відповів Інженер. — Ти взагалі розумієш, що сталося?

— Не зовсім. Ми з космічною швидкістю увігналися в атмосферу там, де її не мало бути. Чому? Автомат не міг помилитися.

— Автомат не помилився. Помилилися ми, — уточнив Координатор. — Ми забули про поправку на хвіст.

— На який хвіст? Про що ти говориш?

— На газовий хвіст, який розтягує за собою кожна огорнена атмосферою планета в напрямку, протилежному її рухові. Ти не знаєш про це?

— Знаю, звичайно. Ми що, візалися у цей хвіст? Але ж він мав бути зовсім розрідженим.

— Десять у мінус шостій, — відповів Координатор, — або щось близько цього, але ми летіли зі швидкістю понад сімдесят кілометрів за секунду, любий мій. Ми ніби в якийсь мур ударилися — це був той перший струс, пригадуєте?

— Так, — підхопив Інженер, — а коли ми увійшли в стратосферу, швидкість була ще десять, якщо не дванадцять кілометрів за секунду. Вона повинна була взагалі розвалитися, і я просто дивуюся, що вона витримала.

— Ракета?

— Вона розрахована на дванадцятикратне перевантаження, а тим часом, поки тріснув екран, я бачив, як стрілка вискочила за шкалу. Резерв шкали до тридцяти.

— А ми?

— Що ми?

— Як могли витримати ми? Ти хочеш сказати, що постійне гальмування становило тридцять g?

— Ні, воно не було постійним. Але в піках — напевне, бо гальмівні двигуни витиснули зі себе все, що могли. Через те й почалася ця вібрація.

— Але ж автомати все вирівняли, і якби не компресори... — уперто наполягав Кібернетик.

У глибині корабля щось раптом покотилося з брязкотом, наче залізні колеса по металу. Потім знову все стихло.

— Чого ти хочеш від компресорів? — здивувався Інженер. — Коли прийдемо до машинного відділення, я тобі покажу, що вони зробили в п'ять разів більше, ніж могли. Адже це тільки допоміжні агрегати. Спочатку розхитало їхні підшипники, а коли почалася вібрація...

— Гадаєш, резонанс?

— Резонанс само собою. Щиро кажучи, ми повинні були розмазатися протягом кількох кілометрів, як той вантажний корабель на Нептуні, зрозуміло? Ти сам у цьому пересвідчишся, коли побачиш машинне відділення. Якщо хочеш, можу наперед тобі сказати, який там усе має вигляд.

— А я туди зовсім не рвуся. До дідька, що сталося, чому вони так довго не вертаються? Темно, аж очі болять.

— Світло ми матимемо, не бійся, — сказав Інженер. Він усе ще, ніби мимохіть, торкався кінчиками пальців Координаторової ноги; той сидів не ворущачись і мовчав.

— А до машинного відділення заирнемо просто так, з нудьги. Бо нам усе одно більше нічого робити.

— Ти серйозно думаєш, що нам звідси не вибратися?

— Ні, жартую. Я люблю такі жарти.

— Перестань, — урвав його Координатор. — По-перше, тут є запасний люк.

— Здоров був! Запасний люк якраз під нами. Корабель мусив добряче заорати носом, і я не певен, що навіть цей люк виступає над поверхнею Едема.

— Ну то й що з цього? У нас є інструменти, ми можемо викопати тунель.

— А вантажний? — запитав Кібернетик.

— Його залито водою, — коротко пояснив Інженер. — Я заглядав у контрольний колодязь. Мабуть, лопнула одна з головних цистерн — там щонайменше два метри води. Найімовірніше, зіпсованої.

— А ти звідки знаєш?

— Так буває завжди. Охолодження реактора виходить з ладу передусім. Для тебе це хіба новина? Краще забудь про вантажний люк. Ми повинні вийти через цей, якщо...

— Викопаємо тунель, — тихо докінчив Координатор.

— Теоретично це можливо, — несподівано погодився з ним Інженер.

Усі троє замовкли. Хтось наближався коридором. Унизу блиснуло світло, й вони примружили засліплені очі.

— Шинка, сухарі, язика чи що там іще є в цій коробці — все з аварійного запасу! Ось шоколад, а ось термоси. Підіймайтеся нагору! — сказав Лікар, обернувшись до інших, і першим видерся на кришку люка.

Він присвітив товаришам, поки вони входили у шлюзову камеру і розставляли бляшанки й алюмінієві тарілки.

Їли мовчки, при світлі ліхтарика.

— Термоси вціліли? — здивувався раптом Кібернетик, наливаючи собі в кухлик кави.

— Дивно, але факт. З консервами непогано. Зате морозилка, холодильники, хлібні печі, малий синтезатор, очисна апаратура, водяні фільтри — все на порох.

— Очисна апаратура теж? — стурбовано перепитав Кібернетик.

— Так. Може, її ще вдалося б полагодити, якби було чим. Але це — зачароване коло: щоб привести в рух хоча б найпростіший ремонтний напівавтомат, потрібен струм; щоб мати струм, треба полагодити агрегат; а для цього, своєю чергою, потрібен

напівавтомат.

— Ви тут без нас порадилися, зубри техніки? І що? Де промінь надії? — запитав Лікар, намащуючи на сухарі товстий шар масла й накладаючи скибки шинки. Не чекаючи відповіді, він провадив далі: — Ще малим хлопцем я прочитав книжок про космонавтику, мабуть, більше, ніж важить наша небіжчиця, однак не знайшов там жодного оповідання чи історії, ба навіть жодного анекдоту про щось подібне до того, що спіткало нас. Чому — й сам не збагну!

— Тому що це нудно, — ущипливо зауважив Кібернетик.

— Так, це щось нове — міжпланетний Робінзон, — зауважив Лікар, загвинчуючи кришку термоса. — Коли я повернуся звідси на Землю, то постараюся це описати, якщо дасть змогу талант.

У каюті раптом запала тиша. Коли всі мовчки заходилися збирати бляшанки, Фізик зметикував, що їх можна заховати у шафу зі скафандрами. Щоб відчинити дверцята в підлозі, усім довелося відступити під стіну.

— А знаєте, коли ми вовтузилися на складі, то чули якісь дивні звуки, — повідомив Хімік.

— Які звуки?

• • •

Далі — у повній книжці «Едем».

nashaknyga.com.ua